

LAPSIPERHEIDEN LUKUTOTTUMUKSET JA VAPAA-AJANVIETTO: LUKIJAKSI-KYSELYN TULOKSET

Lempäälän kunnan varhaiskasvatuksessa toteutettiin 21.2.-30.4.2020 välisenä aikana Lempäälän kirjaston Lukijaksi-projektiin liittyvä kysely, jolla kartoitettiin vuonna 2017 syntyneiden lasten¹ luku- ja kirjastonkäyttötottumuksia (luku 1) sekä muita vapaa-ajanviettotapoja (luku 2). Kyselytulosten pohjalta muodostettiin lapsiryhmät, joiden lukijaksi kasvamista tuetaan varhaiskasvatuksessa tapahtuvan pitkäkestoisen tehostetun lukemisen keinoin (luku 3). Lukutoiminta alkaa alkuvuonna 2021.

Kyselyyn vastasivat 81 lapsen vanhemmat. Kyselyn tulokset analysoitiin elokuussa 2020. Yleisenä huomiona voidaan todeta, että perheet olivat kiinnostuneita projektista: kaikki vastaajat antoivat lapselleen luvan osallistua projektiin. Myös vapaapalautteissa projektista saatiin innostunutta palautetta:

"Mielellään lähtisimme mukaan, kun (lapsi) tykkää kuunnella paljon satuja ja ajoittain myös vanhemmat lukevat intensiivisemmin kirjallisuutta, ei kuitenkaan viikoittain aina."

"Päiväkotiarki on pienelle pojalle sen verran kuormittavaa, että emme ole järjestäneet muita harrastuksia. Hienoa, että tällainen tärkeä asia kuin lukeminen sisällytetään erityisellä projektilla päiväkodin toimintaan."

"Meillä luetaan kotona liian vähän ja tämän tyyppinen toiminta olisi mahtava lisä lapsen arkeen ja oppimiseen."

"Ihanaa, että tällaisia projekteja järjestetään!"

Myös useat sellaiset vanhemmat, jotka lukevat lapselleen päivittäin, toivoivat, että lapsi pääsisi mukaan projektiin. Vanhemmat myös pohtivat vapaapalautteissa laajasti omien lastensa lukuharrastusta ja kielellistä kehitystä. Useat vanhemmat toivoivat, että aikaa lukemiselle olisi arjessa enemmän, vaikka lukeminen saattoikin olla päivittäistä. Monessa perheessä iltasatu mainittiin päivittäiseksi rutiiniksi. Monet vanhemmat kuvasivat, miten tärkeitä kirjat ja lukuhetket omalle lapselle ovat:

"(Lapsi) on todella kiinnostunut kirjoista ja tykkää lukea/selailla niitä itsekseen ja yhdessä aikuisen kanssa. Iltasadun lukeminen on tärkeää hänelle."

¹ Syksyllä 2019 Lempäälässä oli 267 lasta, jotka ovat syntyneet vuonna 2017. Heistä 187 oli kunnallisen päivähoidon piirissä tai yksityisessä päivähoidossa kunnan palvelusetelillä. Vastauksia saatiin 82 kpl: kaksi perhettä oli täyttänyt kyselyn kahdesti, ja yhdessä perheessä oli kaksi kyselyn kohderyhmään kuuluvaa lasta. Näin ollen kyselyvastaukset koskivat 81 lasta.

1. PERHEIDEN LUKUTOTTUMUKSET JA KIRJASTONKÄYTTÖ

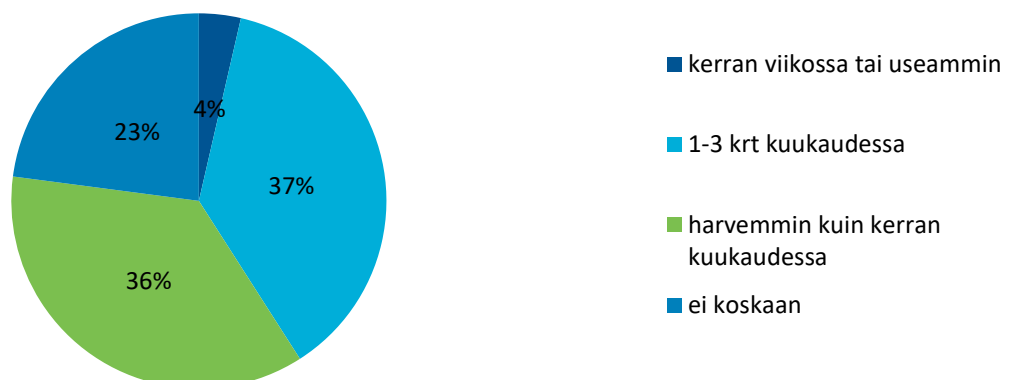
75 % kyselyyn vastanneista vanhemmista kertoi, että vuonna 2017 syntyneelle lapselle luetaan ääneen päivittäin (KAAVIO 1). Muutamia kertoja viikossa luetaan lapselle ääneen 24 % perheistä. Vain yhdessä perheessä lapselle luetaan harvemmin kuin viikoittain: tässäkin perheessä vanhemmat kertoivat, että ovat yrittäneet lukea lapselle, mutta hän ei vielä jaksanut keskittyä sadun kuunteluun. Sen sijaan kirjojen kuvat ja lyhyet tarinat kiinnostavat lasta.

KAAVIO 1. Kuinka usein perheessänne luetaan v. 2017 syntyneelle lapselle ääneen? (valitse sopivin vaihtoehto)



Ikäkauteen ja kehitystasoon sopivien kirjojen saatavuus on tärkeää lukijaksi kasvamiselle. Tässä kirjastolla on merkittävä rooli. 4 % perheistä käy viikoittain kirjastossa lainaamassa lastenkirjallisuutta (KAAVIO 2). Suurin osa perheistä hyödyntää kirjastoa lastenkirjallisuuden tarjoajana 1-3 kertaa kuukaudessa (37 %) tai harvemmin kuin kerran kuukaudessa (36 %). 23 % perheistä kertoi, ettei kirjastossa käydä lainaamassa lastenkirjallisuutta koskaan².

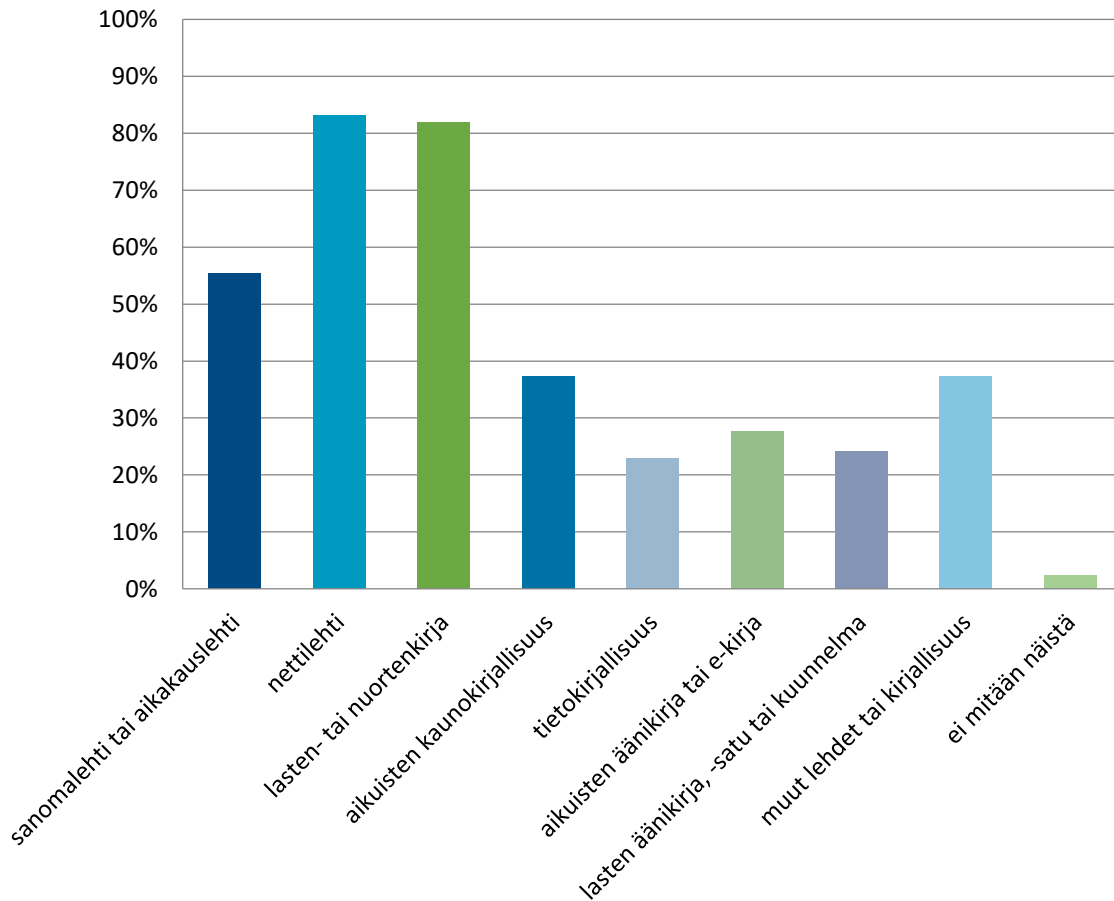
KAAVIO 2. Kuinka usein perheessänne käydään kirjastossa tai kirjastoautossa lainaamassa lastenkirjallisuutta? (valitse sopivin vaihtoehto)



² On huomattava, että kysymys koski lastenaineistojen lainaamista, ei kirjastossa käyntiä sinänsä: nämäkin perheet saattavat käydä kirjastossa lainaamassa aikuisten aineistoja tai asioimassa muilla tavoin.

Perheissä luettiin viikoittain eniten lastenkirjoja ja nettilehtiä (KAAVIO 3). Usein näiden lisäksi hyödynnettiin muutamaa muutakin aineistomuotoa. Kahdessa perheessä ei käytetty viikoittain mitään annetuista vaihtoehtoista.

KAAVIO 3. Mitä seuraavista perheenne aikuiset lukevat vähintään kerran viikossa joko itsekseen tai yhdessä lasten kanssa (valitse sopivat vaihtoehdot):



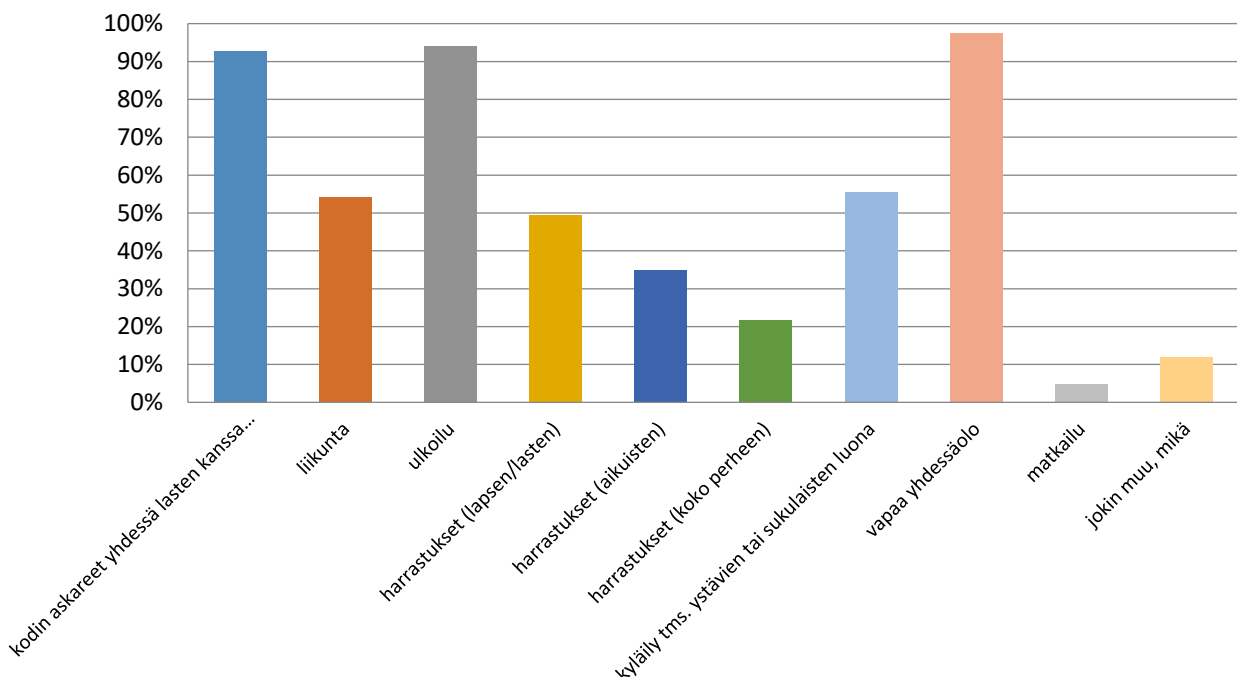
2. MUUT VAPAA-AJANVIETTOTAVAT

Lukutottumusten lisäksi kyselyssä selvitettiin perheen muita vapaa-ajanviettotapoja seuraavalla kysymyksellä: *Mitä seuraavista perheessänne tehdään vapaa-ajalla vähintään kerran viikossa? (valitse sopivat vaihtoehdot)*

- kodin askareet yhdessä lasten kanssa (ruoanlaitto, siivoaminen, käsityöt, pihatyöt jne.)
- liikunta
- ulkoilu
- harrastukset (lapsen/lasten)
- harrastukset (aikuisten)
- harrastukset (koko perheen)
- kyläily tms. ystävien tai sukulaisten luona
- vapaa yhdessäolo
- matkailu
- jokin muu, mikä

Vapaa yhdessäolo on kyselyyn vastanneiden perheiden suosituin tapa viettää vapaa-aikaa (97,6 %). Seuraavaksi eniten perheissä ulkoillaan (94 %) ja tehdään kodin askareita yhdessä lasten kanssa (92,8 %). Yli puolet vastaajista myös kyläilee ystävien tai sukulaisten luona (55,4 %) ja harrastaa liikuntaa (54,2 %) viikoittain. Lasten viikoittaisia harrastuksia on noin puolella perheistä (49,4 %). Aikuisten viikoittaisia harrastuksia on 34,9 % perheistä ja koko perheen yhteisiä harrastuksia 21,7 % perheistä. Viikoittaista matkailua harrastaa 4,8 % perheistä. Muita mainittuja vapaa-ajanviettotapoja olivat leikkiminen, lukeminen, kirjastossa käyminen, piirtäminen, askartelu, lautapelit ja ratsastus.

KAAVIO 4. Mitä seuraavista perheessänne tehdään vapaa-ajalla vähintään kerran viikossa? (valitse sopivat vaihtoehdot)



Vapaa-ajanviettotapoja koskevalla kysymyksellä pyrittiin tarkastelemaan sitä, onko perheissä sellaisia vuorovaikutusta ja sosiaalisia kontakteja tarjoavia käytäntöjä, jotka lisäävät lapsen osallisuutta perheen yhteiseen toimintaan, omaan yhteisöönsä ja pitkällä tähtäimellä laajemmin yhteiskuntaan. Vastaukset pisteytettiin siten, että kustakin aktiviteetista annettiin 0,5 pistettä³. Maksimipistemäärä on 4,5 p. Vastaajien osallisuuspisteet vaihtelivat välillä 0,5-4 seuraavasti:

PISTEMÄÄRÄ	PERHEIDEN LKM
0,5	1
1	0
1,5	11
2	25
2,5	23
3	15
3,5	6
4	1
YHTEENSÄ	82

Suurimmalla osalla perheistä on 4-5 vapaa-ajanviettotapaa, joita he harrastavat viikoittain (59 % vastaajista). Kuusi viikoittaista aktiviteettia oli 18 % vastaajista ja kolme aktiviteettia 13 % vastaajista. Harvinaisempaa on, että perheellä olisi yli seitsemän viikoittaista aktiviteettia (9 %) tai alle 3 aktiviteettia (1 %).

³ Analyysin tässä vaiheessa päätettiin, että aikuisten omaa harrastustoimintaa ei pisteytetä, koska tarkastelun painopisteenä ovat nimenomaan lasten osallisuutta lisäävät aktiviteetit.

3. AINEISTON TARKASTELU JA OSALLISTUJIEN ESIVALINTA

Aineiston analyysin tarkoituksena oli löytää vastaajien joukosta ne lapset, joille voisi olla projektiin mukaan pääsystä eniten hyötyä lukijaksi kasvamisessa. Aineistoa tarkasteltiin monesta eri näkökulmasta ottaen huomioon perheiden luku- ja kirjastonkäyttötottumukset ja perheen muut vapaa-ajan aktiviteetit. Kyselyvastaukset pisteytettiin kahdesta eri näkökulmasta: 1) millaisia lukemistottumuksia ja lukemiseen kannustavia käytäntöjä perheessä on, sekä 2) onko perheissä sellaisia vapaa-ajan aktiviteetteja, jotka lisäävät lapsen osallisuutta perheen yhteiseen toimintaan, omaan yhteisöönsä ja pitkällä tähtäimellä laajemmin yhteiskuntaan.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa vastaukset pisteytettiin sen mukaan, millaisia lukemistottumuksia ja lukemiseen kannustavia käytäntöjä perheessä on. Vastaukset pisteytettiin seuraavasti:

1) Kuinka usein perheessänne luetaan v. 2017 syntyneelle lapselle ääneen? (valitse sopivin vaihtoehto)

- 3 p. päivittäin
- 2 p. muutamia kertoja viikossa
- 1 p. harvemmin
- 0 p. ei koskaan

2) Kuinka usein perheessänne käydään kirjastossa tai kirjastoautossa lainaamassa lastenkirjallisuutta? (valitse sopivin vaihtoehto)

- 3 p. kerran viikossa tai useammin
- 2 p. 1-3 krt kuukaudessa
- 1 p. harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- 0 p. ei koskaan

3) Mitä seuraavista perheenne aikuiset lukevat vähintään kerran viikossa joko itsekseen tai yhdessä lasten kanssa: (valitse sopivat vaihtoehdot)

- sanomalehti tai aikakauslehti
 - nettilehti
 - lasten- tai nuortenkirja
 - aikuisten kaunokirjallisuus
 - tietokirjallisuus
 - aikuisten äänikirja tai e-kirja
 - lasten äänikirja, -satu tai kuunnelma
 - muut lehdet tai kirjallisuus
- 0,5 pistettä per rasti, max. 4 p.*

Lukutottumusten maksimipistemäärä on 10 p. Esivalinnassa projektin kohderyhmään poimittiin ensiksi ne lapset, joiden **lukutottumus pisteet olivat alle 5 pistettä (23 lasta)**. On huomattava, että joukkoon kuuluu hyvin kirjava joukko lapsia: toisille luetaan harvemmin kuin kerran viikossa eikä kirjastossa käydä lainkaan, kun taas toisille luetaan kotona päivittäin, mutta kirjastossa käydään harvoin tai kotona kulutetaan vain muutamia aineistomuotoja (esimerkiksi luetaan vain nettilehtiä tai perheen aikuiset eivät harrasta lukemista lainkaan). Lapsi on siis voitu valita mukaan projektiin, vaikka hänelle luettaisiin päivittäin, sillä lukijaksi kasvamiseen vaikuttavat vahvasti myös aikuisen lukijan malli ja ikäkauteen sopivien, kiinnostavien aineistojen saatavuus.

Seuraavaksi mukaan valittiin ne perheet, joiden lukutottumuksiin liittyvä pistemäärä oli 5 tai enemmän, mutta joissa **lapselle luetaan ääneen muutamia kertoja viikossa tai harvemmin, tai jotka eivät lainaa kirjastosta lainkaan lastenaineistoja (10 lasta)**. Näissä perheissä kokonaispistemäärää nosti tyypillisesti se, että perheen aikuiset hyödynsivät monipuolisesti aikuisten aineistoja kuten sanoma-, aikakaus- ja nettilehtiä, tietokirjoja, kaunokirjallisuutta ja äänikirjoja. Lasten kirjallisuutta ja audioaineistoja ei kuitenkaan välttämättä käytetty viikoittain ja lastenaineistoja lainattiin kirjastosta 1-3 kertaa kuukaudessa, harvemmin tai ei lainkaan.

Seuraavaksi tarkastelimme vastanneiden perheiden vapaa-ajan aktiviteetteja. Kohderyhmään valittiin ne perheet, joiden **osallisuutta lisäävien aktiviteettien pisteet olivat alle 2** (yhteensä 12 lasta, joista 6 oli valikoitunut projektin kohderyhmään jo lukutottumuspisteiden perusteella). Lopuksi kutakin vastausta tarkasteltiin vielä erikseen, ja pistevertailun sekä vanhemman ilmaiseman kielenkehitykseen liittyvän huolen perusteella kohderyhmään poimittiin vielä kaksi lasta.

4. LUKURYHMIEN MUODOSTAMINEN JA PROJEKTIN JATKO

Esivalinnassa vastaajien joukosta poimittiin projektin kohderyhmään 41 lasta perheiden lukutottumusten, kirjastonkäytön ja muiden vapaa-ajanviettotapojen sekä muiden erityisten syiden perusteella. Esivalittujen lasten joukosta lukuryhmiin oli tarkoitus valita 10–20 lasta. Seuraavaksi tarkasteltiin, mihin varhaiskasvatusyksiköihin esivalittuja lapsia sijoittuu eniten, eli miten lukuryhmien muodostaminen käytännössä onnistuisi parhaiten. Yhteistyöpäiväkotien valinnassa pohdittiin myös ryhmien yhdistämisen mahdollisuuksia siinä tapauksessa, että lapsia on siirtynyt toisiin yksiköihin tai heitä jää pois toiminnasta kesken projektin. Näiden syiden vuoksi yhteistyöpäiväkodeiksi valikoituivat Pihlajamäen ja Kuokkalankulman päiväkodit sekä yhdistetty ryhmä Otsonmäen ja Kuusimäen päiväkodeissa. Kohderyhmään kuuluvia lapsia oli näissä päiväkodeissa kyselyn perusteella 21, jokaisessa ryhmässä 4–7 lasta. Heistä 5 oli kuitenkin ehtinyt vaihtaa päiväkotia. Loput 16 perhettä olivat edelleen halukkaita jatkamaan projektissa. Lukuryhmiä täydennettiin vielä varhaiskasvatuksen ehdotusten perusteella niin, että kussakin lukuryhmässä on 7 lasta. **Kaiken kaikkiaan projektin lukutoimintaan pääsee siis mukaan 21 lasta.**

Lukutoiminnan oli määrä alkaa jo syksyllä 2020, mutta koronatilanteen vuoksi se päästään aloittamaan todennäköisesti aikaisintaan helmikuussa 2021, jolloin lapset ovat noin 3-vuotiaita. Ryhmät kokoontuvat päiväkotipäivän aikana, jolloin lukuryhmään osallistuminen ei edellytä lasten vanhemmilta erityisiä toimenpiteitä. Lukuryhmät kokoontuvat kerran viikossa. Lukutoimintaa suunnittelee ja toteuttaa satutäti ja varhaiskasvatuksen ammattilainen Irma Hakola yhteistyössä kirjaston kanssa. Viikoittaisen lukutoiminnan lisäksi yhteistyöpäiväkoteihin toimitetaan matkalaukkukirjastot sekä kirjastoleikkitarvikkeet, joiden avulla parannamme laadukkaiden aineistojen saatavuutta ja mahdollistamme kirjaston käyttöön tutustumisen leikin keinoin. Lukuryhmäläisille järjestetään myös kirjastovierailuja ja monipuolisia vierailijoita sanataiteen ja lastenkulttuurin kentältä. Yhteistyöpäiväkoteihin toimitetaan myös aineistoja lukuhetkien järjestämiseksi.

Lukutoiminta jatkuu vuoteen 2026, jolloin lapset siirtyvät kolmannelle luokalle. Toiminnan vaikuttavuutta seurataan säännöllisesti koko projektin ajan. Alkuvaiheessa tarkastellaan etenkin perheiden lukuresursseja ja lasten lukemistietoisuuden kehitystä, jatkossa painopiste on lasten lukutottumusten, -asenteiden ja -taitojen sekä kirjastonkäytön mittaamisessa. Myös muiden yksiköiden kanssa yhteistyö jatkuu: **projektin menetelmiä pyritään tuomaan kunnan toimijoiden saataville projektin edetessä, ja kertynyttä tietoa ja kokemuksia jaetaan mahdollisuuksien mukaan eteenpäin niin varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen kuin kirjastoalalle. Toimivia menetelmiä tuodaan osaksi säännöllistä kirjastoyhteistyötä.**